

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

Л. В. Новікова

**ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЕВОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ,
КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТ.: ПЕРСОНАЛІЇ,
ІСТОРИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

з вибіркового курсу для здобувачів третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти спеціальності 032 "Історія та археологія"

ОДЕСА
ОНУ
2021

УДК 930(477)"17/19"

Н73

Автор:

Л. В. Новікова – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України ОНУ імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

В. А. Савченко – доктор історичних наук, професор кафедри історії України Південноукраїнського національного університету імені К. Д. Ушинського;

О. В. Сминтина – доктор історичних наук, професор, завідувачка кафедри археології та етнології України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рекомендовано вченою радою
факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 6 від 24.06.2020 р.

Новікова Л. В.

Н73 Дослідження місцевої історії України, кінець XVIII – початок ХХ ст.: персоналії, історична реконструкція та інтерпретація : метод. вказівки з вибіркового курсу для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня спец. 032 «Історія та археологія» / Л. В. Новікова. – *Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021.* – 42 с.

Історія дослідження місцевої історії України наприкінці XVIII – на початку ХХ ст. представляє собою окремий історіографічний, інтелектуальний та суспільний (включно з національним) феномен. Це зумовлено специфічними історичними обставинами періоду, в межах якого відбувалося становлення модерних європейських націй. У методичних вказівках вміщені матеріали теоретичного та практичного характеру, що сприяють як ознайомленню з різними аспектами проблематики, так і більш глибокому вивченню окремих питань.

Методичні вказівки призначені для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня, а також для всіх тих, хто має відповідний науковий інтерес.

УДК 930(477)"17/19"

© Новікова Л. В., 2021

© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021

ЗМІСТ

Вступ	4
Мета та завдання навчальної дисципліни	8
Зміст навчальної дисципліни	10
Самостійна робота. Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ)	17
а) <i>Загальна характеристика</i>	17
б) <i>Розподіл видів самостійної роботи за темами</i>	17
в) <i>Види індивідуальних науково-дослідних завдань (ІНДЗ) та рекомендації до їх виконання</i>	20
Методи навчання	22
Методи контролю	23
а) <i>Завдання для контрольної роботи або усного поточного контролю</i>	23
б) <i>Питання для підсумкового контролю</i>	26
в) <i>Розподіл балів, які отримують докторанти</i>	26
Рекомендована література	27
Електронні інформаційні ресурси	33
Додатки	33

ВСТУП

Вибірковий курс «Дослідження місцевої історії України, кінець XVIII – початок XX ст.: персоналії, історична реконструкція та інтерпретація» призначений для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня освіти «доктор філософії» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Курс покликаний розкрити особливості формування традиції регіонально-історичних та історико-краєзнавчих досліджень України, яке відбувалося в умовах становлення модерних європейських націй.

Наукову актуальність матеріалу курсу визначають сучасні наукові дискусії навколо регіонального підходу, проблем та термінологічного апарату історичної регіоналістики, спроби окреслити місце історико-краєзнавчих досліджень в загальні праці, присвячених висвітленню соціокультурної історичної специфіки регіонів, а також інших місцевих локусів. Дискусії точаться не тільки навколо дефініцій для сучасних історіографічних напрямків («регіональна історія», «локальна історія» тощо), але й у зв'язку з необхідністю визначення історіографічної термінології для досліджень історії регіонів та їх складових в обраній для курсу період – кінець XVIII – початок XX ст.¹. З огляду на ці дискусії навколо термінології у запропонованому курсі дослідницько-пошукову діяльність та весь комплекс різноманітних за характером праць, присвячених історії в межах різних локусів (як територій), об'єднано поняттям «дослідження місцевої історії». Спектр цих локусів достатньо широкий: від регіону-краю до міста, села або навіть географічного об'єкту.

Наукова актуальність курсу визначається й тим, що властиві сучасній історіографії пошуки концепції загальної історії України, які активізувалися з 1990-х років, включають і полірегіональне бачення історичного метанаративу.

Достатньо амбівалентним окремим дослідникам здається саме поняття «регіону», якщо ми розглядаємо цю вищу ступінь у ієрархії локусів (тут як соціо-культурно-територіальних історичних комплексів) у якості предмету дослідження з місцевої історії. Ця амбівалентність пов'язана з питанням щодо кордонів регіонів та їх визначення, щодо назв регіонів, які зазвичай модернізуються або співвідносяться з певною концепцією при розгляді їх в діяхронії. Водночас важко заперечити, що регіони є достатньо стійкими

---

¹ Див., зокрема: Верменич Я. Поняття «регіональна історія» як структурна модель регіональних досліджень // Регіональна історія України. 2008. Вип. 2. С. 9-28; Попова Т. Н. К анализу региональной историографии: институциональный подход // Регіональна історія України. 2006. Вип.1. С. 47-48; Гамаюнов С. А. Местная история: проблемы методологии // Вопросы истории. 1996. № 9. С. 158-163; Маловичко С. И., Мохначева М. Н. Регионалистика-историческое краеведение-локальная история: размышления о порогах и пороках «не/совместимости» // Харківський історіографічний збірник. 2006. Вип. 8. С. 23-37; Верменич Я. В. Історична регіоналістика в Україні// Український історичний журнал. 2002. № 2. С. 23.

науковими категоріями з огляду на їх місце в науковому дискурсі, а формування відповідних понять своїм корінням уходить в ХІХ – початок ХХ ст., час становлення модерних націй, використовуючи культурно-історичну традицію попереднього часу. Звертає на себе увагу той факт, що усвідомлення певної умовності оперування регіональними назвами щодо історичних регіонів зустрічається і в працях згаданого періоду. Зокрема, М. С. Грушевський, звертаючись до історії Київської землі з ХІ до ХІV ст., обґрунтовував обрання ним терміну «Київська земля» для до-монгольського часу, коли він рідко використовувався, наступним чином: «З метою запобігання змішань та двозначності ми, звісно, маємо відмовитися від давньої термінології та називати цю область землею Київською»².

Формування цих понять значною мірою завдячує місцевим дослідженням, територіальні межі яких визначали локуси різного масштабу, передусім регіони-краї. Ці дослідження формували «уявлені» стабільні соціокультурні регіональні комплекси, що нерівномірно, з огляду на час, були інтегровані в модерну українську національну історіографію, в якій щодо них або продовжували використовувати існуючі назви, або відбулася їх необхідна корекція відповідно самостійній парадигмі української національної історії.

Необхідно також враховувати той факт, що дослідження місцевої історії, особливо якщо вони мали історико-краєзнавчий характер, сприяли формуванню регіональних культурних особливостей, наповнюючи суспільний дискурс історичною інформацією щодо певного локусу, залучаючи широкі верстви населення (наприклад, вчителів, священиків) до «самопізнання» територіальних громад. Тому вони спроможні стати певним індикатором рівня та особливостей розвитку локального суспільства, тобто виступати як самостійний метод його дослідження.

Важливим моментом є формування у діахронії та синхронії цілого прошарку дослідників місцевої історії обраного періоду. Формування наукових «суспільств» та прошарку завдяки науковим інституціям має потенціал до розкриття одного з механізмів такої складової суспільної модернізації ХІХ – початку ХХ ст., як формування модерної нації. Це знаходить підтвердження у соборницькій організації публікаторської діяльності наукових видань, коли в «Записках НТШ» (Львів) друкувалися матеріали, присвячені історії Лівобережної та Правобережної України, тоді як до «Киевлянина» першої половини ХІХ ст. М. О. Максимович заохочував писати авторів з Галичини, виходячи з широкого розуміння «Київської землі».

---

² Грушевський М. С. Очерк истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV столетия. Киев: тип. имп. ун-та Св. Владимира В. И. Завадского, 1891. С. 2.

Матеріал курсу поділений на три змістові модулі. У *першому* змістовому модулі пропонується ознайомитися з термінологічними дискусіями та понятійним апаратом. Значна увага приділяється головним передумовам розвитку місцевих досліджень, серед яких політичні, наукові, культурні, суспільні. Виходячи з тези, що дослідження з місцевої історії мали важливе як фактографічне, так і концептуальне значення, і що останнє було властиве цим дослідженням безвідносно того, чи усвідомлювали їх автори ідейне значення своєї праці, чи це усвідомлення було відсутнє або не сформульовано спеціально, пропонується як усталена, так і власна класифікація концепцій.

У *другому* змістовому модулі приділяється увага вивченню регіонів та субрегіонів – адміністративного, церковного та іншого характеру. Комплексне відображення роботи над вивченням історії регіональних локусів, висвітлення питань стосовно ідейної спрямованості текстів, співвіднесення їх з певною концепцією, запропоноване у першому змістовому модулі, дозволяє визначити специфіку, притаманну регіональній історії як комплексу праць з історії певного регіону чи субрегіону. Представляє інтерес наявність певної еволюції у відображенні історії окремих регіонів; більший, у порівнянні з локусами меншого масштабу, вплив політичних передумов та завдань на їх створення; поява праць, в яких відображена історія регіонів у відповідності з національною парадигмою історії України. Не менш важливою, ніж ідейна складова досліджень з історії регіонів та субрегіонів, була їх фактографічна складова, що мала як наукове, так і суспільне значення.

У *третьому* змістовому модулі розкриваються особливості та значення дослідження історії населених пунктів (міст, сіл тощо) в межах окремих великих регіонів. Значна увага приділяється дослідженню та реконструкції історії населених пунктів Південної України. Аграрний характер суспільства, зміна правового становища селян та козаків, іноземна та внутрішня колонізація, що супроводжувалися заснуванням нових населених пунктів, наявність самоврядування, характер джерельної бази та інші чинники визначали актуальність й зміст досліджень історії сіл, хуторів, слобід, колоній. Водночас розвиток міст, ювілеї їх заснування, розвиток міського самоврядування тощо потребували осмислення історичного шляху, ролі суспільного управління, з'ясування чинників розвитку міста та визначення причин кризових явищ. Іноді історія міста розглядалася як засіб до об'єднання міського населення в громаду, а її презентація набувала в окремих моментах властивостей міського міфу. Відповідно історії населених пунктів, як і історії регіонів, також мали певне концептуальне навантаження, серед іншого, сприяли розвитку місцевого патріотизму, формуванню уявлень про історичний шлях сільських та міських

громад, дозволяли встановити історичну тяглість сьогодення з періодом Русі, періодом Нової Січі тощо.

Матеріали курсу відповідають концепції комплексної та теоретичної освіти здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня освіти, призначені забезпечити один з важливих напрямків теоретичної підготовки, пов'язаний зі специфікою історіографічної презентації місцевої історії в період формування модерної української нації.

Курс є авторським, він інтегрує матеріали з регіональної історії (як комплексу досліджень з історії регіону), історичного краєзнавства, історії історичної науки, історії України, історії Російської та Австрійської імперій, пропонує оригінальні концептуальні підходи.

Матеріали курсу тематично пов'язані з іншими курсами для докторантів, такими, як «Наукова діяльність православного духовенства в контексті розвитку історичної науки».

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни: сформувати уявлення щодо особливостей дослідження історії окремих регіонів, а також населених пунктів у період українського національного відродження.

Завдання навчальної дисципліни: ознайомити здобувачів освіти з необхідною бібліографією, історіографією та специфікою джерельної бази, сформувати уявлення щодо внеску окремих персоналій у дослідження проблем місцевої історії, стосовно їх ролі у здійсненні історичної фактичної реконструкції та характеру запропонованих ними інтерпретацій історії населених пунктів та регіонів України.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

а) фахових загальних (КФЗ): здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної проблеми, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики;

б) спеціальних фахових (КФС): розуміння ключових проблем різних галузей історичної та археологічної наук, відкритість до міждисциплінарного підходу; розуміння специфіки предмету дослідження місцевої історії, отримання навичок реконструювання історичних процесів виходячи з даних історії міст, сіл, регіонів тощо.

Очікувані результати навчання:

знати:

- відповідну історіографію та джерела,
- існуючі дискусійні проблеми щодо окремих історичних реконструкцій,
- головні концепції місцевої історії
- регіональні особливості української історіографії;
- необхідний фактаж.

вміти:

- визначати вплив соціокультурного середовища та державно-політичних умов різних українських регіонів зазначеного періоду на працю історика та її результати;
- виявляти роль окремих персоналій у розвитку історіографії місцевої історії;
- характеризувати головні чинники розвитку місцевих історіографічних процесів в Україні;

- розуміти значення історичних досліджень в галузі місцевої історії для розвитку загального українського історіографічного процесу;
- окреслювати значення історичних досліджень в галузі місцевої історії для розширення інформаційного простору в сфері історичних знань та формуванні суспільної свідомості;
- використовувати теоретичні аспекти досліджень з історичної біографістики та регіоналістики для отримання більш ґрунтовних висновків;
- формулювати робочі гіпотези у процесі вивчення дискусійних питань історії місцевих історичних досліджень;
- використовувати отримані знання у своїй професійній діяльності.

Дисципліна є вибіркоvim курсом, читається на першому курсі третього (освітньо-наукового) рівня. Загальна кількість годин – 90, з них лекції – 16 годин, практичні (семінарські) заняття – 14 годин, самостійна робота – 60 годин, з них 20 годин призначені для виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ). Кількість кредитів – 3. Форма підсумкового контролю – залік.

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Вступ до курсу

Тема 1. Теоретичні питання

Предмет курсу – дослідження регіонів на основі їх сучасних меж, із врахуванням історичної специфіки, дослідження історичного розвитку різних локусів всередині регіонів, які здійснювалися наприкінці XVIII – на початку XX ст. Історико-краєзнавчі праці та регіонально-історичні дослідження як складові предмету курсу, визначені на основі сучасних підходів до історіографічної термінології. Різниця між ними (як наслідок різниці між історичним краєзнавством та історичною регіоналістикою) у баченні сучасних дослідників. Переплетіння завдань. Еволюція історичної презентації місцевої історії. «Місцеві», «обласні» та інші дослідники у науковому та науково-популярному дискурсі авторів кінця XVIII – початку XX ст.

Дискусії термінологічного характеру. Історична регіоналістика як сучасний науковий метод дослідження історико-культурної регіональної специфіки і місцева історія кінця XVIII – початку XX ст.: питання щодо можливого співвіднесення та зв'язку. Комплекс праць з місцевої історії як регіональна або локальна історія. Термінологічні дослідження Я. В. Верменич, Т. М. Попової, І. В. Колесник, В. А. Бердинських та ін.

Особливості географічних меж досліджень (історично-географічні області, історично-політичні території, адміністративно-територіальні одиниці, єпархії та ін.). Залежність уявлень стосовно регіонів від уявлень щодо національної (національно-державної) території України в історичній та суспільно-політичній думці періоду. Роль національних концепцій в розвитку регіональної української історіографії. Значення загальної української історичної концепції для інтеграції історії регіонів до національної історії: на прикладі потенціалу концепту «козацького періоду».

Етапи у розвитку історіографії проблеми. Зародження історіографії у вигляді переліку та іноді аналізу робіт попередніх авторів у працях з місцевої історії XIX – початку XX ст. Головні історіографічні досягнення у XX ст. Дослідження історії історичного краєзнавства та регіонально-історичних досліджень у сучасній Україні. Загальні праці. Роботи, присвячені історії дослідження (вивчення) окремих регіонів та локусів, окремим дослідникам місцевої історії. Сучасні довідкові видання.

Специфіка джерельної бази. Аматорські розвідки та наукові дослідження.

Головні концепції: інтегрована державна (розгляд історії регіону в контексті історії держави, наприклад, присвячення історії локусів до ювілею їх приєднання до Російської імперії), національна (розгляд історії регіону в

контексті національної історії), периферійна (сприйняття регіону як не-центру), провінційна (відображення історії регіону з огляду на інтереси центру та необхідності їх забезпечення й обґрунтування), постдержавна (розгляд історії регіону як такого, що був територіальною основою для державного утворення в діяхронії, яке вже не існувало як реальний історичний феномен на час дослідження регіону), регіоно-, місто-центрична (розгляд історії населеного локусу як історії саморозвитку, зі своєю яскраво вираженою специфікою, апологія локусу певного рівня), територіальна (розгляд історії локусів різного рівня від першої появи людини на території локусу і до сьогодення автора, або іншої хронологічної межі). Поєднання кількох концепцій в історичних працях та дослідженнях.

Головні чинники розвитку місцевих досліджень. *Політичні чинники.*

Приєднання українських територій до Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Адміністративний регіоналізм Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. Розгляд історіографії як засобу та ґрунту ідеологічної боротьби чи протистояння (у державних та національних дискурсах). Розвиток українського національного руху. Українська соборницька ідея в історіографії, виражена в публікаціях місцевих досліджень. **Культурні.** Вплив на дискурс авторів регіональної традиції. Історичні регіони та історіографія (Волинь, Поділля тощо). Церква та осмислення історичних традицій церковних локусів. Розвиток регіональної преси. Поширення романтизму. Поширення ідеї національності. **Суспільні.** Розвиток громадянського суспільства, формування корпоративної свідомості, як суспільної свідомості окремих міських громад. Соціальний склад населення, етнічна структура. **Наукові.** Інституційні зміни. Історичні заняття регіонального характеру та статистичні, історичні, державні, архівні установи. Індивідуальні дослідження. Поява наукових товариств з вираженою регіональною специфікою досліджень. Розвиток наукової преси. Публікація наукових досліджень у пресі. Соціальний та професійний склад дослідників. Наукова та аматорська історіографія. Утвердження самостійної парадигми української національної історіографії. Розвиток «обласництва». Проблема часу зародження обласного методу. Ідеї О. П. Щапова. Роль київської історичної школи в розвитку концепції обласного підходу.

Докторанти мають звернути увагу на термінологічний апарат курсу, засвоїти аргументацію вибору тієї чи іншої термінології, виробити своє ставлення до наукової дискусії стосовно термінології.

Також докторанти мають звернути увагу на запропоновану класифікацію історичних концепцій, враховуючи те, що презентація їх в

окремих працях могла мати відкритий або латентний характер. Також необхідно враховувати те, що концептуальне навантаження досліджень чи розвідок могло мати еkleктичний характер.

Звертаючись до чинників розвитку досліджень місцевої історії, докторанти мають звернути увагу на систематизацію чинників, на роль кожного з них у розвитку досліджень місцевої історії, на те, що відбувалася еволюція їх характеру в умовах становлення модерних націй. Також докторантам необхідно звернути увагу на подібність та специфіку змісту та впливу окремих чинників в умовах Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій, а також в умовах становлення національного українського наративу модерного типу.

Змістовий модуль 2. Дослідження історії українських регіонів

Тема 2. Дослідження місцевої історії регіонів та субрегіонів

Імперський ідеологічний та історіографічний феномен «Західної Русі» та її «південної частини». «Взгляд на историю Западной Руси» (1848). Погляди М. О. Кояловича (1828-1891). Поняття «Південно-Західної Русі» та приклади включення до нього західноукраїнських земель. О. С. Клеванов (1826-1889) та його дослідження «История Юго-Западной Руси от ее начала до половины XIV века» (1849).

Дослідження історії Південної України. Індивідуальні та інституційні дослідження: загальна характеристика. Одеське товариство історії та старожитностей. Характер історичної реконструкції. Структура проблематики. Історичні концепції.

Дослідження регіону. Г. де Кастельно (1757-1828). А. О. Скальковський (1808-1898). Характер історичної реконструкції. Структура проблематики. Історичні концепції.

Дослідження субрегіонів. Дослідження історії губерній. Підполковник Генштабу Шмідт та дослідження Херсонської губернії. Вивчення історії єпархій. Архієпископ Гавриїл (Розанов В. Ф.) (1781-1858), єпископ Феодосій (О. Макаревський) (1822-1885). Характер висвітлення історії Криму. С. Богуш-Сестренцевич (1731-1826), А. О. Скальковський, Ф. Хартахай (1836-1880). Характер історичної реконструкції. Структура проблематики. Історичні концепції. Особливості висвітлення історії Буджака («власне Бессарабії», або південної частини Бессарабської області). Праці А. О. Скальковського, О. К. Накко. «Ювілейні» праці початку ХХ ст. та інші розвідки. Дослідження Запорозьких Вольностей. А. О. Скальковський. Д. І. Яворницький (1855-1940).

Дослідження історії, пов'язаної з географічними локусами. П. К. Брун (1804-1880) (острів Хортиця) та ін.

Дослідження історії Правобережної України. Індивідуальні та інституційні дослідження: загальна характеристика. Тимчасова комісія для розгляду давніх актів. Південно-Західний відділ Російського географічного товариства. Дослідження регіону. Характер історичної реконструкції. Історичні концепції. Історія регіону в контексті концепту історії «Західної Русі». Єфіменко О. Я. (1848-1918) та її нариси «Очерки истории правобережной Украины» (1895) на основі праць І. І. Ролле (1830-1894).

Дослідження історії субрегіонів. М. С. Грушевський (1866-1934) та дослідження «Київської землі» у роботі «Очерк истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV столетия» (1891). П. А. Іванов (1860-1917/1918) та його праця «Исторические судьбы Волынской земли с древнейших времен до конца XIV века» (1895). Теодорович М. І. (1856-1917) та його «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии» (1888-1903).

Дослідження історії Лівобережної України. Індивідуальні та інституційні дослідження. Характер історичної реконструкції. Історичні концепції. Історія окремих полків у доробку О. М. Лазаревського (1834-1902) та М. Є. Слабченка (1882-1952). М. Домонтович та дослідження Чернігівської губернії. Розвідка В. Барвінського «Матеріали до історії суспільного та економічного побуту Лівобережної України в XVIII ст.» (ЗНТШ, 1909).

Дослідження історії Західної України. Індивідуальні та інституційні дослідження. Характер історичної реконструкції. Історичні концепції. Висвітлення історії Західної України в праці П. І. Свистуна (1844-1916) «Прикарпатская Русь под владением Австрии» (1895-1896).

Історія субрегіонів. Дослідження Галичини. Зубрицький Д. І. (1777-1862) та дослідження Галичини. Смирнов М. П. (1833-1877) та його праця «Судьбы Червоной или Галицкой Руси до соединения ее с Польшею» (1860). М. М. Лучкай (1789-1843) та дослідження історії Закарпаття.

Дослідження історії Слобідської України. Індивідуальні та інституційні дослідження: загальна характеристика. Характер історичної реконструкції. Історичні концепції. Вивчення історії регіону. Історія Слобідської України у доробку Д. І. Багалія (1857-1932). Дослідження історії церковних регіонів. Філарет (Д. Г. Гумілевський) (1805-1866) та його історико-статистичний опис Харківської єпархії (1857-1859). Дослідження історії Харківської губернії.

При ознайомленні з темою докторанти мають звернути увагу на те, що дослідження місцевої історії поширювалося в обраний період на всі великі українські регіони, що ще раз підкреслює важливість цих досліджень як особливого не тільки історіографічного, але й історичного феномену

модерного періоду в історії України. Докторанти мають зосередити увагу на окремих персоналіях та інституціях, на конкретно-історичних обставинах створення їх праць, на тих завданнях, які самі дослідники аматорського та професійного рівнів ставили перед собою у своїх працях. Докторанти мають визначати відповідність ідейного змісту окремих праць концепціям, перелік яких запропонований у першій лекції. Також докторанти мають засвоїти запропонований фактичний матеріал.

Змістовий модуль 3. Дослідження історії населених пунктів

Тема 3. Вивчення історії міст та сіл окремих українських регіонів. Київ. Правобережна, Лівобережна, Слобідська та Західна Україна

Історія м. Києва. Характер історичної реконструкції. Концепції. Нарис історії міста М. Ф. Берлинського (1764-1848). М. О. Максимович (1804-1833) та дослідження історії Києва. Історія Києва у висвітленні В. С. Іконникова (1841-1923), М. В. Закревського (1805-1871) («Описание Киева» (1868) та ін.). М. В. Закревський про своє завдання як вивчення історії не жителів міста, а самого міста. В. Б. Антонович (1834-1908) про середньовічний Київ. Історія міста в контексті історії «землі». Елементи регіоноцентричного та провінційного підходів у висвітленні історії Києва.

Дослідження історії міст та сіл Лівобережної України. Характер історичної реконструкції. Концепції. Дослідження історії м. Полтави. Провінційна історіографія та її специфіка. Містоцентрична історіографія. «Очерк истории города Чернигова, 907-1907» (1908). Дослідження історії «малих міст». Особливості висвітлення історії м. Переяслава в роботах В. О. Пархоменка (1880-1942). Праці Г. Китицина та ін. Ф. Д. Ніколайчик (1857-) та вивчення історії Кременчука. О. М. Лазаревський та вивчення історії лівобережних сіл. «Козацький період» в історії міст. Наголос на зв'язку їх історії з часами Русі.

Дослідження історії населених пунктів Правобережної України. Характер історичної реконструкції. Концепції. А. О. Скальковський та дослідження історії м. Житомира. А. Д. Сендульський (1830-1882), М. А. Тучемський (1872-1945) як історики окремих населених пунктів. Історія населених пунктів у виданнях Подільського єпархіального історико-статистичного комітету. Історія населених пунктів Київської губернії у доробку Л. І. Похилевича (1816-1893).

Дослідження історії населених пунктів Слобідської України. Характер історичної реконструкції. Концепції. Д. І. Багалій та вивчення історії Харкова.

Періодизація історії міста. Виділення «козацького періоду». Значення досліджень Філарета (Д. Г. Гумілевського).

Дослідження історії населених пунктів Західної України. Характер історичної реконструкції. Концепції. Д. І. Зубрицький (1777-1862) та дослідження історії м. Львова. Гіпотеза автора щодо заснування міста. Особливості історії міста, історичний контекст його розвитку. П. Білінський та вивчення населених пунктів Тернопільщини. Внесок М. С. Грушевського у вивчення окремих населених пунктів регіону. М. Зубрицький та його розвідка «Село Мшанець Старосамбірського повіту» («Записки НТШ», 1906). Кайндль Р. Ф. (1866-1930) та вивчення історії Чернівців.

Докторанти мають звернути увагу на те, що вивчення історії окремих населених пунктів поширювалося як на аграрні поселення, так і на міста. Необхідно встановлювати зв'язок між біографічними даними авторів праць та сферою їх наукових інтересів. Також необхідно звернути увагу на те, що історії міст, особливо історико-краєзнавчого характеру, мали на меті відобразити всі наявні у розпорядженні дослідників джерела, що впливало на характер реконструкції. Також слід враховувати, що подібні дослідження іноді, особливо напередодні ювілеїв «заснування», створювалися впродовж незначного проміжку часу, що позначалося на глибині та обсязі висвітлення. Водночас слід звернути увагу на структуру інституцій, які підтримували проведення місцевих досліджень, на те, що вони мали як світський, так і церковний характер.

Тема 4. Вивчення історії міст та сіл окремих українських регіонів. Південна Україна

Характер історичної реконструкції. Концепції. Територіальні підходи до висвітлення історії населених пунктів. Дослідження розвитку міст та сіл «від заснування». Вивчення історії населених пунктів в контексті вивчення історії заселення регіону та субрегіонів. Наукові та аматорські праці.

Роль Одеського товариства історії та старожитностей у дослідженні історії населених пунктів Південної України. Значення публікацій з історії населених пунктів на сторінках «Новороссийского календаря».

Дослідження історії міст Південної України. Історія південноукраїнських міст у добу середньовіччя (М. Н. Мурзакевич). Дослідження історії м. Одеси. Історія Одеси в контексті історії регіону в працях Г. де Кастельно, А. О. Скальковського.

Спеціальне дослідження історії м. Одеси. П. Т. Морозов (1808-1881), А. О. Скальковський, О. І. Маркевич (1847-1903), П. К. Брун та ін. Видання «Одеса, 1794-1894: к 100-летию города» (1895). Наукова й громадська дискусія

навколо питання стосовно дати заснування м. Одеси та її учасники (друга половина XIX ст.). Зовнішня та внутрішня історія міста. Проблема формування міської громади, роль в історії міста його жителів, адміністрації та громадського врядування. Ідея прогресивного розвитку. Відображення характеристик регіоноцентричної та провінційної концепцій в історіографії історії міста. Територіальний підхід у дослідженні історії Одеси.

М. М. Владимиров та нарис історії Катеринослава (1887). Арсеній Маркевич (1855-1942) та історія Сімферополя. Г. М. Ге (1830-1911) та дослідження історії м. Миколаєва. Дослідження інших міст Південної України. Внесок Д. І. Багалія. Критичний підхід Д. І. Багалія до питання ролі держави (урядовців) в історії міст Південної України. Увага авторів до внутрішньої історії міст, до чинників їх прогресивного розвитку та перепон на шляху до нього.

Увага авторів до формування міського населення, його етнічної структури. «Козацький період» в історії становлення міст півдня України в історіографії.

Вивчення історії аграрних населених пунктів півдня України. Вивчення історії козацької колонізації та заснування населених пунктів (Д. І. Яворницький, Д. І. Багалій та інші). Історія створення сільських населених пунктів після ліквідації Нової Січі. Вивчення історії «іноземних колоній» (А. О. Скальковский, архієпископ Гавриїл (В. Ф. Розанов) та інші). Розгляд взірців успішного та неуспішного розвитку іноетнічних поселень. Вивчення історії аграрних населених пунктів як самостійної та як частини історії міських осередків.

Знайомлячись з матеріалами теми, докторанти мають враховувати вплив історіографічних дискусій навколо вивчення та презентації історії міста Одеси. Вони мають порівнювати висновки авторів щодо розвитку окремих міст півдня України. Необхідно враховувати значення досліджуваних текстів для вивчення особливостей регіональної історії, для формування місцевої історичної пам'яті. Слід також приділити увагу особливій ролі у вивченні історії окремих населених пунктів періодичних видань та діяльності дослідників аматорського та наукового рівня в межах Одеського товариства історії та старожитностей. Звертаючись до історії вивчення історії сіл, необхідно враховувати історичну зумовленість актуалізації інтересу до цієї теми, пов'язану, зокрема, з заснуванням нових поселень у вигляді іноземних колоній тощо.

Самостійна робота **Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ)**

а) Загальна характеристика

Самостійна робота є основною формою навчання докторантів. Отримуючи відомості щодо головних дослідницьких проблем, структури проблематики курсу, ознайомлюючись з певним обсягом фактичного матеріалу на лекціях, докторанти мають, по-перше, набути певні відомості попередньо до кожної лекції для того, щоби критично сприймати запропонований матеріал, формулювати окремі наукові проблеми, брати участь в інтерактивному спілкуванні з лектором та іншими докторантами.

По-друге, здобувач третього рівня освіти має закріпити та розширити набуті знання під час лекції, вивчаючи при підготовці до семінарів не тільки основну, але й додаткову літературу, знайомлячись з джерелами, супроводжуючи вивчення різних матеріалів їх конспектуванням.

Важливою частиною самостійної роботи є виконання індивідуального науково-дослідного завдання. Воно призначене для дальшого розвитку навичок наукових досліджень, сприяє поглибленому вивченню різних аспектів проблематики вибіркового курсу. Це є творчий процес, під час якого докторант має не тільки ознайомитися з джерелами й літературою (або, за іншою класифікацією, першоджерелами та джерелами). Він має виконати завдання за чіткою методикою, що сприяє закріпленню у докторанта навичок до методів дослідження. Форму ІНДЗ докторант обирає самостійно або на основі рекомендацій лектора. При цьому докторантові надається свобода вибору у питанні зосередження своїх дослідницьких зусиль на дослідженні місцевої історії того чи іншого регіону, у визначенні кола дослідників місцевої історії тощо. Докторанти мають отримувати необхідну для такого вибору інформацію на лекціях та під час самостійної роботи, ознайомлюючись з методичними матеріалами, переліком та змістом рекомендованої літератури, спеціальними історіографічними довідниками.

Крім виконання ІНДЗ, докторанту необхідно підготувати невелику презентацію ІНДЗ, в тому числі презентацію анотації ІНДЗ англійською мовою. Це буде сприяти закріпленню як дослідницьких навичок, так і навичок апробації результатів досліджень, у тому числі на міжнародних конференціях, де мовою доповідей є англійська.

б) Розподіл видів самостійної роботи за темами

№ з/п	Назва теми/ види завдань	Кількість годин
1	Теоретичні питання / [1], [4], [6]	5
2	Головні чинники розвитку місцевих досліджень/ [1],[5], [6]	5
3	Дослідження місцевої історії регіонів: Правобережна та Лівобережна Україна/ [1], [2], [3], [4], [5], [6]	5

4	Дослідження місцевої історії регіонів: Західна Україна/ [1], [2], [3], [4], [5], [6]	5
5	Дослідження місцевої історії регіонів: Південна та Слобідська Україна/ [1], [2], [3], [4], [5], [6]	5
6	Вивчення історії міст та сіл окремих українських регіонів. Київ. Правобережна та Лівобережна Україна/ [1], [2], [3], [4], [5], [6]	5
7	Вивчення історії міст та сіл окремих українських регіонів: Західна Україна/ [1], [2], [3], [4], [5], [6]	5
8	Вивчення історії міст та сіл окремих українських регіонів: Південна та Слобідська Україна/ [1], [2], [3], [4], [5], [6]	5
3-8	ІНДЗ	20
	Разом	60

- [1] – підготовка до лекцій, ознайомлення з основною літературою;
 [2] – написання реферату (на вибір як ІНДЗ);
 [3] – підготовка біографічного словника (на вибір як ІНДЗ);
 [4] – укладання бібліографічного покажчика (на вибір як ІНДЗ);
 [5] – ознайомлення з джерелами;
 [6] – ознайомлення зі спеціальною (додатковою) літературою.

Тема 1. Теоретичні питання. Головні чинники розвитку місцевих досліджень

Під час підготовки до лекції необхідно ознайомитися з дослідженнями Я. В. Верменич (див. список основної літератури), що дозволить здобувачу більш глибоко зрозуміти всю складність питання щодо теоретичних понять, які використовуються в курсі. Після прослуховування лекції її матеріали необхідно доповнити вивченням додаткової літератури. Це дасть можливість для здобувача не тільки критично засвоювати матеріал теми, але й створить передумови для самостійного творчого осмислення та формулювання власних висновків. Особливу увагу рекомендується звернути на дослідження В. Бердинських (див. список рекомендованої додаткової літератури до першого змістового модуля). Здобувач може також виконати запропонований вид ІНДЗ у вигляді укладання бібліографічного покажчика праць дослідників певного регіону (регіонів).

Тема 2. Дослідження місцевої історії регіонів та субрегіонів

Під час підготовки до лекції необхідно ознайомитися зі змістом та потенціалом проблематики рекомендованих у списку основної літератури досліджень, які присвячені місцевим історичним дослідженням. Особливу увагу слід приділити роботам Л. В. Баженова, Д. Данилюка, В. П. та А. П. Коцурів, Я. Калакури, М. І. Марченка (див. список основної літератури). Це посприє більшому засвоєнню головних тенденцій розвитку досліджень регіонів, які розглядатимуться на лекції. Після прослуховування лекції її

матеріали необхідно доповнити вивченням додаткової літератури. Це забезпечить можливість більш широкого фактографічного наповнення поняття «вивчення історії регіонів». Особливу увагу рекомендується звернути на історіографічні джерела, у першу чергу на ті, які було згадано в лекції (див. список рекомендованої додаткової літератури до другого змістового модуля). Ознайомлення з джерелами забезпечить закріплення навичок критичного їх сприйняття, дозволить актуалізувати матеріал лекції. Здобувач може також виконати запропонований вид ІНДЗ у вигляді написання реферату з «інтелектуальною мапою досліджень», біографічного словника чи бібліографічного покажчика, присвячених історії дослідження певного регіону (регіонів).

Тема 3. Вивчення історії міст та сіл окремих українських регіонів. Київ. Правобережна, Лівобережна, Слобідська та Західна Україна

Під час підготовки до лекції необхідно ознайомитися зі змістом та потенціалом проблематики рекомендованих у списку основної літератури досліджень. Найбільш слід ознайомитись з потенціалом досліджень таких авторів як Л. В. Баженов, М. Близняк, С. Гальчак, О. Коваленко, В. Прокопчук, А. Середяк, О. Уривалкін (див. список основної літератури). Це посприєє більшому засвоєнню з історіографічним контекстом розвитку досліджень окремих населених пунктів, дозволить докторантам активніше сприймати лекційний матеріал. Після прослуховування лекції її матеріали необхідно доповнити вивченням додаткової літератури, особливо історіографічних джерел. Це буде сприяти більш детальному ознайомленню з проблематикою лекції, забезпечить можливість доповнити інформацію, отриману від лектора, дасть можливість більш ретельно підготуватися до вибору ІНДЗ (див. список рекомендованої додаткової літератури до третього змістового модуля). Здобувач може також виконати запропонований вид ІНДЗ у вигляді написання реферату з «інтелектуальною мапою досліджень», біографічного словника чи бібліографічного покажчика.

Тема 4. Вивчення історії міст та сіл окремих українських регіонів. Південна Україна

Під час підготовки до лекції необхідно ознайомитися зі змістом та потенціалом проблематики рекомендованих у списку основної літератури досліджень. В першу чергу слід ознайомитись з інформаційним потенціалом словника «Одеські історики», довідника «Дослідники історії Південної України» (див. список основної літератури). Це дозволить докторантам більш комплексно сприймати лекційний матеріал. Після прослуховування лекції її

матеріали необхідно доповнити вивченням додаткової літератури, а також історіографічних джерел. Це забезпечить ознайомлення з додатковим фактичним матеріалом, посприє формуванню необхідних понять, забезпечить наповнення конкретним змістом теоретичного матеріалу курсу. Також ознайомлення з джерелами дасть можливість підготуватися до вибору та успішно виконати запропоновані види ІНДЗ (реферат з «інтелектуальною мапою досліджень», біографічний словник чи бібліографічний покажчик).

в) Види індивідуальних науково-дослідних завдань (ІНДЗ) та рекомендації до їх виконання

Для виконання ІНДЗ докторантам пропонується три їх види, надаються рекомендації у вигляді алгоритмів виконання тієї чи іншої форми роботи.

Перший вид ІНДЗ – це реферат, у якому необхідно скласти «інтелектуальну мапу» дослідження певного регіону на прикладі досліджень не менше 5 авторів. Реферат має містити додаток у вигляді географічної мапи, на якій необхідно різними кольорами позначити окремі відомості (вказані в алгоритмі виконання ІНДЗ). Цей тип ІНДЗ передбачає поглиблене вивчення біографічних даних окремих дослідників та історії дослідницьких установ. Обсяг готової роботи – 20-30 сторінок.

Другий вид ІНДЗ – це складання біографічного словника дослідників певного регіону (регіонів) або інших локусів (10 і більше осіб). Докторанти при виконанні цього виду ІНДЗ мають слідувати запропонованому алгоритму виконання роботи, використовувати не тільки існуючу дослідницьку літературу та біографічні словники, але й джерела. Обсяг готової роботи – 20-30 сторінок.

Третій вид ІНДЗ – це складання бібліографічного покажчика з історії дослідження певного регіону (регіонів) або інших локусів. При виконанні цього виду ІНДЗ докторанти мають провести необхідну пошукову роботу у бібліотеках, скористатися бібліографічними покажчиками та довідниками, в тому числі вказаними у списку рекомендованої літератури. Загальний обсяг роботи: 20-30 сторінок.

Кожна індивідуальна науково-дослідна робота має включати зміст, вступ, основну частину, висновки, перелік використаних джерел та літератури. У текстових частинах необхідні посилання.

Алгоритми виконання ІНДЗ

1. Алгоритм написання реферату «Інтелектуальна мапа історії вивчення окремих регіонів»

Докторантам пропонується збирати та систематизувати необхідний матеріал на основі орієнтовної анкети для проведення дослідницької роботи:

1) розташування дослідницьких установ, з вказівкою на роки їх діяльності (цю позицію необхідно відобразити на карті);

2) місце народження (для окремих дослідників) (цю позицію необхідно відобразити на карті);

3) місце виходу головних праць (цю позицію необхідно відобразити на карті);

4) концепції, властиві дослідникам певного регіону (регіонів);

5) структура історії регіону (регіонів), відображена в історичних працях загального характеру;

6) структура історії регіону, відображена у дослідженнях окремих аспектів історії певного регіону (регіонів). Це може бути суспільна історія регіону, культурна історія регіону тощо;

6) виділення закономірностей у дослідженні історії окремого регіону (регіонів);

7) визначення напрямків досліджень окремого регіону (регіонів).

2. Алгоритм складання біографічного словника дослідників певного регіону (регіонів або інших локусів)

Докторантам пропонується збирати та систематизувати необхідний матеріал на основі орієнтовної анкети для проведення дослідницької роботи:

1) час, місце народження дослідника;

2) сім'я;

3) освіта;

4) персональні впливи на формування дослідника;

5) кар'єра;

6) робота над дослідженнями та вихід праць;

7) коротка характеристика головних праць, у тому числі структури предмету дослідження та концепцій;

8) наявність історіографії, присвяченої досліднику. Історіографічні оцінки.

3. Алгоритм складання бібліографічного покажчика з історії дослідження певного регіону (регіонів) або інших локусів

В ІНДЗ цього виду передбачена пояснювальна частина (її обсяг – не менше 15 сторінок). У пояснювальній частині наводяться наступні відомості:

- 1) перелік головних дослідників та установ;
- 2) опис структури історії регіону (регіонів), відображений в історичних працях загального характеру;
- 3) опис структури історії регіону, відображений у дослідженнях окремих аспектів історії певного регіону (регіонів);
- 4) визначення напрямків досліджень окремого регіону (регіонів).

Далі має бути вміщена бібліографія праць, присвячених історії окремого регіону та розміщених у ньому населених пунктів.

Методи навчання

Завдання навчання полягає у забезпеченні зростання активності та самостійності здобувачів освіти у процесі отримання знань, у створенні мотивації для засвоєння запропонованого матеріалу, у забезпеченні створення чітких переконань та уявлень стосовно предмету, що вивчається. Педагогіка є наукою, що значною мірою опирається при просуванні вперед на накопичений досвід. Тому вважаємо за можливе опиратися на методи навчання, запропоновані І. Я. Лернером та М. М. Скаткіним, які враховують необхідність розвитку внутрішньої активності студентів у процесі навчання. Виділені ними методи мають внутрішній зв'язок і покликані поступово збільшувати ступінь активності та самостійності у діяльності отих, хто навчається.

1. Пояснювально-ілюстративний метод, коли здобувачі освіти отримують знання з лекції, учбової та методичної літератури, за допомогою інших засобів у «готовому» вигляді. Сприймаючи та осмислюючи факти, оцінки та висновки, здобувачі освіти залишаються в межах репродуктивного (відтворюючого) мислення. Цей метод підходить особливо при передачі великого обсягу інформації.

2. Репродуктивний метод. До нього відносять застосування вивченого на основі взірця або правила. Діяльність здобувачів освіти має алгоритмічний характер.

3. Метод проблемного викладу. Лектор формулює пізнавальну задачу, а далі, використовуючи систему доказів, порівнюючи різні точки зору та підходи, показує спосіб вирішення поставленого завдання.

4. Частково-пошуковий або евристичний метод. Він полягає в організації активного пошуку рішення висунутих у процесі навчання або самостійно

сформульованих пізнавальних задач під керівництвом педагога або на основі евристичних програм та вказівок. Процес мислення при цьому набуває продуктивного характеру, водночас знаходиться під контролем викладача або самоконтролем на основі роботи над програмами та навчальними посібниками.

5. Дослідницький метод. Після аналізу матеріалу, постановки проблеми та задач та короткого усного або письмового інструктажу здобувачі освіти самостійно вивчають літературу та проводять іншу роботу пошукового характеру. Створюються передумови для оволодіння методами наукового дослідження.

Методи контролю

Для з'ясування ефективності процесу навчання використовуються різні методи контролю, при цьому звертається увага на різні його форми (індивідуальний, груповий, фронтальний). Ми використовуємо поточний контроль, який призначений для організації самостійної роботи докторантів, їх роботи на семінарах і систематичної перевірки отриманих знань та підсумковий контроль.

Методи контролю: писемний контроль у вигляді перевірки конспектів, проведення контрольних, співбесіда, усне опитування за результатами ІНДЗ.

Підсумковий контроль проводиться у вигляді заліку в усній формі.

а) Завдання для контрольної роботи або усного поточного контролю

Теоретичні питання:

1. Термінологічний апарат курсу як предмет для наукової дискусії.
2. Які концепції властиві працям з історії окремих регіонів?
3. Які чинники впливали на розвиток дослідження історії міст?
4. Які чинники впливали на розвиток досліджень історії сіл?
5. Наведіть приклади досліджень з місцевої історії, яким властивий регіоно- або місто-центризм.
6. Які роботи можна віднести до досліджень історії субрегіонів? Наведіть приклади.
7. У чому полягає специфіка відомих Вам досліджень історії м. Києва?
8. У чому полягає специфіка відомих Вами досліджень або розвідок з історії сільських населених пунктів?
9. Назвіть спільне та відмінне у вивченні в означений період місцевої історії в двох регіонах на Ваш вибір.
10. У чому полягає специфіка вивчення історії населених пунктів Південної України?

Приклади тестів

1. Які риси має антикварна історія, різновидом якої, за Я. Верменич, є краєзнавство?: 1) емоційно забарвлене історичне знання; 2) прив'язує людину до батьківщини; 3) перебільшує значення «дрібного», «старовини»; 4) зосереджується тільки на політичних подіях.

2. Визначте, що відноситься до предмету, а що – до об'єкта історичного краєзнавства: 1) історія реального чи умовного «краю», включно з окремими історичними, культурними пам'ятками; 2) місце і роль локальних подій і окремих постатей у перебігу історичного процесу в конкретній місцевості.

3. Який синкретичний жанр ввів в обіг різноманітні відомості стосовно українських регіонів у XVIII ст.?: 1) подорожі іноземців; 2) землеописання; 3) статистичні описи.

4. Приведіть у відповідність термінологію для напрямків досліджень з місцевої історії та окремими дослідниками, які їх представляли: 1) М. Грушевський; 2) Д. Багалій; 3) В. Антонович.

а) обласницький; б) земельний; 3) історичне районознавство; 4) крайова метода.

5. Хто з істориків став автором бібліографічного видання «Опыт указателя источников для изучения Малороссийского края в историческом и географическом отношениях» (1858)?: 1) О. Єфименко; 2) О. Лазаревський; 3) П. Куліш; 4) П. Іванов.

6. Хто з цих дослідників ініціював видання «Записок Черниговского губернского статистического комитета»?: 1) А. Скальковський; 2) О. Маркевич; 3) О. Лазаревський; 4) М. Слабченко.

7. Хто з цих дослідників використовував в назві досліджень термін «правобережна Україна»?: 1) О. Єфименко; 2) О. Лазаревський; 3) П. Куліш; 4) П. Іванов.

8. Який історик схвально відзивався про працю П. Іванова «Исторические судьбы Волынской земли», особливо відзначивши увагу історика до ролі князя та віче в історії землі?: 1) В. Антонович; 2) І. Линниченко; 3) М. Грушевський; 4) М. Довнар-Запольський.

9. Згідно з О. Єфименко, які субрегіони Правобережної України були територією «старого заселення» (українцями), де населення передало традиції удільного періоду суспільству періоду «Польсько-Литовської держави»?: 1) Волинь; 2) Київське Полісся; 3) Побужжя; 4) Подністров'я.

10. Архієпископ Гавриїл (Розанов) писав, що: «Я предуведомляю читателя, что промежутки между церквами и селами, относительно времени их начала и основания, состоит...»: 1) «отнюдь не в большой сумме годов»; 2) «в большой сумме годов»; 3) «вовсе маленький»; 4) «отменно большой» сумі років.

11. Яку назву Одеси у XIV - XV ст. не згадують автори видання «Одеса, 1784-1894: к столетию города»? 1) Качибей; 2) Кочубіїв; 3) Коцюбіїв; 4) Качукленов.

12. На які періоди поділяється історія Харкова у виданні «История города Харькова за 250 лет его существования»? 1) докозацький період; 2) козацький період; 3) період реформ; 4) період, коли Харків жив на спільних основах з іншими містами.

13. Як Д. Багалій визначає свої завдання при створенні історії Харкова? 1) відобразити поступовий розвиток міста з погляду матеріальної культури; 2) відобразити поступовий розвиток міста з погляду розумової культури; 3) відобразити поступовий розвиток міста з погляду моральної культури; 4) відобразити поступовий розвиток міста з погляду суспільної культури.

14. Яку статтю надрукував у 1841 р. у журналі «Москвитянин» Я. Головацький? 1) «Подорож по Закарпаттю»; 2) «Закарпатська історія»; 3) «Велика Хорватія або Закарпатська Русь»; 4) «Велика Хорватія або Галицько-Карпатська Русь».

15. Яку тезу доводять у своїх працях Д. Зубрицький, Я. Головацький, Ю. Целевич? 1) слов'яни поселилися на Закарпатті разом з угорцями наприкінці IX ст.; 2) слов'яни поселилися на Закарпатті за Володимира Великого; 3) слов'яни були давніми, корінними жителями Закарпаття.

16. Яким князівством, згідно з С. Кованьком, належала у княжу добу територія Харківської губернії? 1) Переяславському князівству; 2) Чернігівському князівству; 3) Переяславському та Чернігівському князівству; 4) спершу Київському, далі Чернігівському та Переяславському князівствам.

17. У якій праці є розділ «Образование Слободско-Украинской церкви, ее иерархия, нынешнее состояние церкви»? 1) «Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства»; 2) «Описание Харьковской губернии»; 3) «Историко-статистическое описание Харьковской епархии».

18. Кому належить дослідження «Историческое обозрение гражданского устройства Слободской Украины со времени ее заселения до преобразования в Харьковскую губернию»? 1) С. Кованьку; 2) Д. Багалію; 3) архієпископу Філарету (Гумілевському); 4) І. Срезневському; 5) А. Шафонському.

19. Хто є автором дослідження «Смена народностей в южной России», що було вміщене в журналі «Киевская старина» у 1883-1884 рр.? 1) Ф. Свистун; 2) П. Брун; 3) І.(Г.) Житецький; 4) М. Максимович.

20. Як пояснював С. Кованько переселення українців на територію Слобідської України у XVII ст.? 1) відбувалося переселення українців на землю предків часів Русі; 2) відбувалося переселення українців на територію,

що раніше заселена була неслов'янськими народами; 3) переселення українців відбувалося на території, що були заселені слов'янами до княжої доби.

б) Питання для підсумкового контролю

1. Предмет курсу. Особливості географічних меж.
2. Етапи у розвитку історіографії дослідження місцевої історії. Специфіка джерельної бази.
3. Дослідження загального характеру історії Південної України.
4. Дослідження загального характеру історії Правобережної України.
5. Дослідження загального характеру історії Лівобережної України.
6. Дослідження загального характеру історії Західної України.
7. Дослідження загального характеру історії Слобідської України.
8. Обласний напрямок в українській історіографії.
9. Дослідження історії м. Києва.
10. Дослідження історії міст Лівобережної України.
11. Дослідження історії сіл Лівобережної України.
12. Дослідження історії населених пунктів Правобережної України.
13. Дослідження історії населених пунктів Слобідської України.
14. Дослідження історії населених пунктів Західної України.
15. Дослідження історії міст Південної України.
16. Дослідження історії сільських населених пунктів Південної України.
17. Питання по ІНДЗ.

в) Розподіл балів, які отримують докторанти

Поточний контроль								Модульни й контроль № 1	Модульний контроль № 2	Сума балів
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2			Змістовий модуль № 3					
T1	T2	T3	E4	T5	T6	T7	T8	20	20	100
12		24			24					

Рекомендована література

Основна

Баженов Л. В. Становлення і розвиток історичного краєзнавства правобережної України (кінець XVIII-перші десятиріччя XX ст.): автореф. дис ... д-ра іст. наук. Київ: Ін-т історії України НАН України, 1996. 33 с.

Близняк М. Історичне краєзнавство: навчальний посібник: [на прикладі дослідження Волині]. Острого: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2011. 236 с.

Верменич Я. В. Історична регіоналістика в Україні // Український історичний журнал. 2001. № 6. С. 3-21; 2002. № 2. С. 3-26.

Верменич Я. Локальні рівні сучасного історичного пізнання: спроба типологізації // Регіональна історія України. 2009. Вип. 3. С. 9-40.

Верменич Я. Поняття «регіональна історія» як структурна модель регіональних досліджень // Регіональна історія України. 2008. Вип. 2. С. 9-28.

Верменич Я. Становлення регіонального напрямку в українській історіографії: від М. Костомарова до М. Грушевського // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Київ, 2001. Число 6-7. Ч. 2. С. 344-362.

Гальчак С. Краєзнавство Східного Поділля. Вінниця: Книга-Вега, 2005. 143 с.

Гамаюнов С. А. Местная история: проблемы методологии // Вопросы истории. 1996. № 9. С. 158-163.

Данилюк Д. Історична думка на Закарпатті епохи Національного відродження (кінець XVIII – середина XIX ст.). Ужгород: Інформаційно-вид. центр ЗІППО, 2009. 400 с.

Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії. 2-е вид. Київ: Українознавство, 1996. 256 с.

Дослідники історії Південної України: бібліографічний довідник / упорядник: Ігор Лиман. Київ, 2013. Том 1. 2013. 382 с. URL: http://riurbanhistory.org.ua/library/liman/Doslydnyki_istoriyi_Pivdennoyi_Ukrayini_Tom_1.pdf

Калакура Я. С. Українська історіографія. Київ, 2004. 496 с.

Коваленко О. Головні етапи розвитку історичного краєзнавства на Чернігово-Сіверщині // Краєзнавство. 2000. № 1. С. 39-45.

Коцур В. П., Коцур А. П. Історіографія історії України: курс лекцій. Чернівці: Золоті литаври, 1999. 520 с.

Куделко С. І. Індивідуалізуюча історія й краєзнавство // Студії з архівної справи та документознавства. К., 2003. Вип. 9. С. 35-37.

Маловичко С. И., Мохначева М. Н. Регионалистика-историческое краеведение-локальная история: размышления о порогах и пороках «не/совместимости» // Харківський історіографічний збірник. 2006. Вип. 8. С. 23-37.

Марченко М. І. Українська історіографія (з давніх часів до середини XIX ст.). Київ, 1959. 258 с.

Одеські історики. Т. 1: (початок XIX – середина XX ст.): Енциклопедичне видання. Одеса: Друкарський дім, 2009. 480 с.

Попова Т. Н. К анализу региональной историографии: институциональный подход // Регіональна історія України. 2006. Вип.1. С. 47-66.

Прокопчук В. С. Краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність. 2-е вид. Кам'янець-Подільський, 2014. 352 с.

Середяк А. Історичне краєзнавство: навчальний посібник. Вип. 1-2. Львів, 2006-2011. URL: <https://sites.google.com/site/krajkafedra/kart>

Уривалкін О.М. Історичне краєзнавство : навчальний посібник для студентів. Ніжин. 2002. 157 с.

Додаткова

До змістового модуля 1:

Бердинских В. А. Русская провинциальная историография второй половины девятнадцатого века. Москва; Киров. 1995. 396 с.

Верменич Я. В. Исторична регіоналістика: нові парадігмальні орієнтири // Український історичний журнал. 2016. № 2. С. 138-162.

Гребцова И. С. Периодическая печать в общественном развитии Южного региона Российской империи (вторая треть XIX в.). Одесса: Астропринт, 2002. 407 с.

Гульдман В. К. Подольская губерния. Опыт географическо-статистического описания / Подольский губерн. стат. комитет. Каменец-Подольский: Тип. Подольского губернского правления, 1889. 414, 64, 26 с.

Журба О. І. Становлення української археографії: люди, ідеї, інституції. Дніпропетровськ, 2003. 316 с.

Кіян О. І. Ідейно-політичні та методологічні позиції Київської історичної школи Володимира Антоновича /// Український історичний журнал. 2006. № 2. С. 159-174.

Ковпаненко Н. Г. Архітектурно-мистецька спадщина Наддніпрянської України у вітчизняних історичних дослідженнях (кінець XIX – початок XX ст.). К.: Інститут історії України НАН України, 2013. 309 с.

Марков М. Г. Максимович – видатний історик XIX ст. Київ, 1973. 235 с.

Новікова Л.В. «Козацький період» як історіографічний концепт у працях з місцевої історії Наддніпрянської України, XIX – початок XX ст. // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України науково-дослідного Інституту козацтва Інституту історії Національної Академії Наук. Одеса, 2018. Вип. 13. С. 39-52.

Сарбей В. Г. Вклад губернських архівних комісій в історіографію України // Друга республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних дисциплін. Друга секція. Спеціальні історичні дисципліни. Київ, 1965. С. 261-279.

Симоненко І. Губернські вчені архівні комісії в Україні: історіогр. огляд і бібліогр. покажч. Київ, 2003. 132 с.

Симоненко І. М. Вчені архівні комісії в Україні: історія, діяльність, здобутки (кінець XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. істор. наук. Київ, 2001. 20 с.

Хмарський В. М. Археографічна діяльність Одеського товариства історії і старожитностей. Одеса: Астропринт, 2002. 400 с.

До змістового модуля 2:

Багалеї Д. И. Заметки и материалы по истории Слободской Украины. Харьков: Губернское правление, 1893. 176 с.

Багалеї Д. И. Заселение Харьковского края и общий ход его развития до открытия университета. Харьков: Полуехтов, 1889. II, 43 с.

Багалеї Д. И. История Северной земли до половині XIV века. Киев: Ун-т, 1882. II, 310, II с.

Багалеї Д. И. Очерки из истории колонизации степной окраины Московского государства. Издание имп. Общества истории и древностей Российских при Московском университете. Москва: в Университет. тип. (М. Катков), 1887. XVI, 614 с.

Батюшков П. Н. Бессарабия. Историческое описание. СПб.: Общественная польза, 1892. XIII, 177, 96 с.

Бессарабия: географический, исторический, статистический, экономический, этнографический, литературный и справочный сборник / изд. Газеты «Бессарабец» под ред П. А. Крушевана. Москва: Тип. А. В. Васильева, 1903. 520 с.

Бессарабия: к столетию присоединения к России, 1812-1912 гг.: географический и историко-статистический обзор состояния края / сост. протоиерей Н. В. Лашков. Кишинев: Тип. Бессараб. губ. Упр., 1912. 231 с.

Брун Ф. К. Остров Хортица. Историко-географические заметки. // Черноморье. Сборник исследований по исторической географии Южной России. Одесса: Тип. Г. Ульриха, 1880. Ч. 2. С. 363-373.

Гавриил, архиепископ. Хронологико-историческое описание церквей епархии Херсонской и Таврической // Записки Одесского общества истории и древностей. Одесса, 1848 Т. 2, отд. 1. С. 140-210.

Галичина, Буковина, Угорская Русь. Составлено сотрудниками журнала «Украинская жизнь». Москва: Задруга, 1915. 231 с.

Головинский П. Слободские казацкие полки. СПб.: Тип. Тиблена и К, 1864. VIII, 247 с.

Голубовский П. В. История Северной земли до половины XIV столетия. Киев: Ун-т, 1881. 202 с.

Грушевский М. Очерк истории Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV столетия. Киев: Тип. имп. ун-та Св. Владимира В. И. Завадзкого, 1891. XVI, 521 с.

Гумилевский Д. Г. (Филарет). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. В. 5 отделах. Москва; Харьков, 1857-1859. URL: http://dalizovut.narod.ru/filaret/filar_s.htm.

Діанова Н. М. Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.). Одеса: Фенікс, 2012. 319 с.

Домонтович М. А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Черниговская губерния. СПб., 1865. 796 с.

Ефименко А. Я. Очерки истории правобережной Украины. Киев: Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1895. 2, 174 с.

Житецкий И. А. Смена народностей в Южной России // Киевская старина. 1883. Т. 6, июль. 1884. Т. 10. Сентябрь; ноябрь.

Журба О. І. Київська археографічна комісія, 1843-1921: нарис історії і діяльності. Київ: Наук. думка, 1993. 184 с.

Иванов П. А. Судьбы Волынской земли с древнейших времен до конца XIV века. Одесса, 1895. 328 с.

Историческая записка о Холмской Руси и г. Холме, о судьбах унии в Холмском крае и современное положение в нем униатского вопроса. 1897. 67 с.

Кованько С. И. Описание Харьковской губернии. Харьков, 1857. 452 с.

Кондараки В. Х. В память столетия Крыма. Исторические картины Тавриды: [худ. интерпретация]. Москва, 1883. 323 с.

Коялович М. И. Чтения по истории Западной России : новое изд., перераб. и доп с изд. 1864 г. СПб.: Тип. А. С. Суворина, 1884. XIII, [3], 349 с.

Кулаковский Ю. Прошлое Тавриды. 2-е изд, пересм. Киев: Кульженко, 1914. 4, 154, 4 с.

Лазаревский А. М. Описание старой Малороссии. Т. 1. Полк Стародубский. 1888. XVI, 470, XXX с. Т. 2. Полк Нежинский. 1893. IV, 521, XXV с.; Т. 3. Полк Прилуцкий. 1902. XIV, 426, XXIII с.

Маркевич А. И. Южная Русь при Екатерине II. Одесса: Тип. В. В. Кирхнера, 1893. 31 с.

Накко А. История Бессарабии с древнейших времён. Ч. 1–2. Одесса, 1875-1876.

Непомнящий А. А. Історичне кримознавство (к. XVIII – поч. XX ст.: бібліоіогр. дослідження). Сімферополь, 2003. 456 с.

Новікова Л. В. Історія держави чи історія народу: до питання щодо концепцій історії Криму у працях дослідників XIX ст. // Крим від античності до сьогодення: історичні студії / редкол.: В.Смолій (відп. ред.) та ін. К.; Ін-т історії України, 2014. С. 366-375.

Новікова Л. В. «Історіограф» Південної України А. Скальковський: інтелектуальна апологія імперської політики та регіональної історичної самобутності. Одеса: «Одеський національний університет», 2012. 464 с.

Новікова Л. В. Дослідження історії Південної України у першій третині XIX ст (до кінця 1830-х рр.) // Народний Рух України: місце в історії та політиці: Мат. VIII Всеукр. наук.

конф., присвяч. 20-річчю Незалежності України, 25-26 травня 2011 р., м. Одеса. Одеса: Астропринт, 2011. С. 309–315.

Новікова Л. В. Право володіти територією «Бессарабії» у XIX ст. – на початку XX ст.: складне переплетіння аргументів зацікавлених сторін в умовах регіону-фронтиру // Чорноморська минувшина. Записки Відділу історії козацтва на півдні України науково-дослідного Інституту козацтва Інституту історії Національної Академії Наук. Одеса, 2017. Вип. 12. С. 78–100.

Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. Полтава: Типо-литография преемников Дохмана, 1912. 2, VI, 238 с.

Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение / изд. Полтавской ученой архивной комиссии. Полтава: Т-во печатного дела, 1914. XI, 239 с.

Першина З. В. Внесок істориків Півдня України в наукову розробку проблем історії України // Історіографічна спадщина науки історії України (погляд з кінця XX ст.): Матеріали Всеукр. наук.-освіт. конф., м. Глухів, груд. 1996 р. С. 19-20.

Русов А. А. Описание Черниговской губернии. Чернигов: Типография Черниговского губернского земства, 1898. Т.1. 437, 123 с.

Санцевич А. В. Видатний український історик М. Є. Слабченко. Київ, 1993. 70 с.

Свистун Ф. И. Прикарпатская Русь под владением Австрии. Ч. 1-2. Львов: Тип. Ставропиг. ин-та, 1895-1896.

Серафимов С. Гавриил архиепископ Екатеринославский, Херсонский и Таврический // Записки Одесского общества истории и древностей. 1863. Т. 5. С. 919-953 (отд. 3).

Сестренцевич Богуш С. История царства Херсонеса Таврийского, соч. Станиславом Сестренцевичем Богушем (История о Таврии). Санкт-Петербург: Тип. Шнора, 1806. Т. 1.-2.

Скальковский А. Историческое введение в статистическое описание Бессарабской области // Журнал Министерства внутренних дел. 1846. Ч. 13. С. 167-198, 407-444.

Скальковский А. Столетие Новороссийского генерал-губернаторства, 1774-1874 // Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1881 г. Одесса, 1880. С. 18-24.

Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края, 1730-1823: в 2 ч. Одесса: Город. тип., 1836-1838. Ч. 1. 1836; Ч. 2. 1838.

Слабченко М. Е. Малорусский полк в административном отношении: (историко-юридический очерк). Одесса: Техник, 1909. 436, III с. (Записки имп. Новороссийского университета. Историко-филологический факультет. Вып. 1)

Срезневский И. Историческое обозрение гражданского устройства Слободской Украины во времена ее заселения до превращения в Харьковскую губернию. Харьков, 1839. 93 с.

Стороженко А. В. Очерки Переяславской старины. Киев, 1900. 236 с.

Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. В 5 т. Почаев, 1888-1903.

Уланов В. Я. Галиция в ее прошлом настоящем. Москва: Изд. Печать Товарищества И. Н. Кушнерева и К, 1914. 48 с.

Филевич И. П. Из истории Карпатской Руси. Очерки галицко-русской жизни с 1772 г. (1848-1866). Варшава: Тип. Варшав. учеб. округа, 1907. 2, 162 с.

Хмарський В. М. Археографічна діяльність Одеського товариства історії і старожитностей. Одеса: Астропринт, 2002. 400 с.

Хмарський В. М. З історії розвитку археографії на півдні України: Аполлон Скальковський. Одеса: Гермес, 1998. 318 с.

Шмидт А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального Штаба. Херсонская губерния. СПб., 1863. Ч. 1. 632 с.; Ч. 2. 1022 с.

До змістового модуля 3:

Андрияшев П. М. Петр и Полтава (по поводу 100-летнего юбилея). Спб., 1909. 62, 2 с.

- Антонович В. Б. Киев, его судьбы и значение с XIV по XVI столетие (1362-1569) // Киевская старина. 1882. Январь. С. 1-48.
- Багалея Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования (с 1655-го по 1905-й год). Харьков: Паровая типография и литография М. Зильберберг и Сыновья, 1905. Т. 1. 569 с. 1912. Т.2. 973 с.
- Берлинский М. Краткое описание Киева, содержащее историческую перечень сего города. СПб.: В тип. Департамента народного просвещения, 1820. 204 с.
- Бодянский П. И. Достопримечательности Полтавы. Полтава: В тип. Губ. Правл., 1850. 6, 13 с.
- Виноградов В. К. Феодосия: (исторический очерк). Феодосия: В тип. Феодосийского уездного земства, 1884. 151 с.
- Владимиров М. М. Первое столетие города Екатеринослава 1787-1887: материалы для исторического очерка. Екатеринослав, 1887. 4, I, III, 275 с.
- Гавриил, архиепископ. Хронологико-историческое описание церквей епархии Херсонской и Таврической // Записки Одесского общества истории и древностей. Одесса, 1848. Т. 2, отд. 1. С. 140-210.
- Грушевский А. С. М. А. Максимович (1804-1873). Из украинской историографии XIX ст. Санкт-Петербург: Тип. имп. АН, 1906.
- Гумилевский Д. Г. (Филарет). Историко-статистическое описание Харьковской епархии. В. 5 отделах. Москва; Харьков, 1857-1859. URL: http://dalizovut.narod.ru/filaret/filar_s.htm
- Даневский И. Очерки истории Инкермана. Одесса: Тип. Францова и Нитче, 1855. 26 с.
- Діанова Н. М. Внесок вищого православного духовенства Південної України у розвиток історичної науки і освіти (кінець XVIII – початок XX ст.). Одеса: Фенікс, 2012. 319 с.
- Закревский Н. Летопись и описание города Киева. Москва, 1858. Ч. 1: Летопись. VI, 56 с.
- Закревский Н. Описание Киева. Москва, 1868. Т. 1. 455 с.
- Зубрицький Д. Хроніка міста Львова. Львів, 2002. 602 с.
- Зубрицький М. Село Мшанець старосамбірського повіту. Матеріали до історії галицького села // Записки НТШ. 1906. Т. 71. Кн. 3. С. 96-133.
- Иконников В. Киев в 1654 – 1855 гг. // Киевская старина. 1904. Т. 86-87. № 9-12. Сентябрь-Декабрь. URL: <http://iht.univ.kiev.ua/library/kievskaya-starina/all-articles>.
- Историки Києва // Історія міста Києва. Хронологічний літопис з найдавніших часів до 1861 року. Том I, кн.1. Київ: Інститут історії України НАНУ України, 2009. С. 41-57.
- Історія Хаджибея (Одеси) в працях дослідників XIX-XX ст.: хрестоматія /упоряд. Т. Г. Гончарук. Одеса: Екологія, 2015. 224 с.
- Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодні, присвячена 60-літньому ювілею правління Його Величності Цісаря Франца Йосифа I, в пам'ять про першу документальну згадку про місто Чернівці 500 років тому/ пер. з нім. : В. Шинкарь, В. Семенко. Вид. 2-ге, доповн. і випр. Чернівці, 2005. 271 с.
- Китицын Г. А. Кобылякская старина (история г. Кобыляк) // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. 1907. Т. 4. С. 158-172.
- Лазаревский А. М. Исторические очерки сел Конотопского уезда. Юго-восточная часть уезда. Чернигов: Тип. губерн. Правления, 1886. 33 с.
- Лазаревский А. М. Исторический очерк Батурина (1625-1760) // Чтения в историческом обществе Нестора-летописца. 1892. Кн. 6. С. 105-122 (отд. 2).
- Лазаревський А. М. Описання старої Малоросії. Т. 1. Полк Стародубський. 188. XVI, 470, XXX с. Т. 2. Полк Нежинський. 1893. IV, 521, XXV с.; Т. 3. Полк Прилуцький. 1902. XIV, 426, XXIII с.
- Максимович М. Письма о Киеве и воспоминание о Тавриде. Москва: Тип. А. Траншеля, 1871. 154, II с.

- Маркевич А. Краткий очерк истории г. Симферополя // Справочная книга по г. Симферополю 1911 г. Симферополь, 1911. 319 с.
- Маркевич А. И. Город Качибей или Гаджибей – предшественник города Одессы // Записки Одесского общества истории и древностей. 1894. Т. 17. С. 1-72 (II).
- Надлер В. К. Одесса в первые эпохи ее существования. Одесса, 1893. 100 с.
- Николайчик Ф. Д. Город Кременчуг: Исторический очерк. Санкт-Петербург: Тип. М. Стасюлевича, 1891. 219 с.
- Новицкий Я. П. История города Александровска (Екатеринославской губернии) в связи с историей возникновения крепостей Днепровской линии, 1770-1806. Екатеринослав: Тип. губ. земства, 1905. 176 с.
- Новікова Л. В. «Історіограф» Південної України А. Скальковський: інтелектуальна апологія імперської політики та регіональної історичної самобутності. Одеса: «Одеський національний університет», 2012. 464 с.
- Одесса, 1794-1894: К столетию города. Вып. 1 / издание городского общественного управления. Одесса, 1895. LXXX, 836 с.
- Павлович П. Э. Краткий очерк Старогутской лесной дачи В. П. Кочубея. Киев: Типография С. В. Кульженко, 1897.
- Павловский И. Ф. Полтава: исторический очерк ее, как губернского города в эпоху управления генерал-губернатора, 1802-1856. Полтава, 1910. XIII, 416 с.
- Пархоменко В. А. Краткий исторический очерк Густынского Свято-Троицкого монастыря // Полтавские епархиальные ведомости. Часть неофициальная. 1909. № 7. С. 263-277.
- Пархоменко В. А. Тысячелетие города Переяслава // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. 1907. Т. 4. С. 225-235.
- Похилевич Л. И. Сказание о населенных местностях Киевской губернии, или статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках, городах, в пределах губернии находящихся. 1864. V, 763 с.
- Прошлое и настоящее Одессы / сост. С. У. и просмотрено А. И. Кирпичниковым и А. И. Маркевичем. Одесса, 1894. 48 с.
- Пятидесятилетие Ялты 1837-1887. Исторический конспект и памятная книжка / изд. В. А. Рабицкого. Ялта, 1887.
- Скальковский А. Болгарские колонии в Бессарабии и Новороссийском крае: Статистический очерк. Одесса: Тип. Т. Неймана и комп., 1848. 4, 156 с.
- Скальковский А. Первое тридцатилетие истории города Одессы, 1793-1823. Одесса: Город. тип., 1837. 296 с.
- Скальковский А. Столетний юбилей Одессы // Адрес-календарь Одесского градоначальства на 1889 г. Одесса, 1888. С.401-411.
- Слабченко М. Материалы к истории г. Крюкова // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. Вып 11. С. 187-194.
- Соколов Г. Историческая и статистическая записка о военном городе Елисаветграде // Записки Одесского общества истории и древностей. 1848. Т. 2, отделение 1. С. 384-401. (Отд. 4. Статистика).
- Теодорович Н. И. Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. В 5 т. Почаев, 1888-1903.
- Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета. Вып. 9: Приходы и церкви Подольской епархии / под ред. Е. Сецинского. Каменец-Подольск, 1901. 1267 с.
- Филиппович И. Летопись прихода Петро-Павловской церкви с. Мигеи, Елисаветградского уезда, Херсонской епархии // Записки Одесского общества истории и древностей. 1902. Т. 24. С. 1-32. (II. Материалы)
- Хмарський В. М. Археографічна діяльність Одеського товариства історії і старожитностей. Одеса: Астропринт, 2002. 400 с.

Хмарський В. М. З історії розвитку археографії на півдні України: Аполлон Скальковський. Одеса: Гермес, 1998. 318 с.

Шмаков А. Исторический очерк основания и развития города Одессы // Труды Одесского статистического комитета. Одесса, 1870. С. 46-88.

Шмидт А. Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами генерального штаба. Херсонская губерния. Составил Генерального штаба подполковник А. Шмидт. Санкт-Петербург: Тип. Калиновского, 1863. Ч. 1. 632 с.; Ч. 2. 1022 с.

Яворницкий Д. И. История села Фалеевки-Садовой Херсонской губернии и уезда. СПб.: Тип. И. Н. Скороходова, 1892. 98 с.

Яковлев В. К истории заселения Хаджибея (1789-1795): к столетию завоевания Хаджибея. Одесса, 1889. 57 с.

Ящуржинский Х. П. Город Умань. Краткий исторический очерк. Умань, 1913. 30 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. Сайт Інституту історії України НАНУ. URL: <http://history.org.ua>
2. Електронні ресурси наукової бібліотеки ОНУ імені І.І. Мечникова. URL: <http://lib.onu.edu.ua>
3. Електронні ресурси Наукової бібліотеки ім. В. І. Вернадського. URL: <http://nbuv.gov.ua>.

ДОДАТКИ

Завдання для контрольної роботи або усного поточного контролю:

Теоретичні питання:

1. Термінологічний апарат курсу як предмет для наукової дискусії.
2. Які концепції властиві працям з історії окремих регіонів?
3. Які чинники впливали на розвиток дослідження історії міст?
4. Які чинники впливали на розвиток досліджень історії сіл?
5. Наведіть приклади досліджень з місцевої історії, яким властивий регіоно- або місто-центризм.
6. Які роботи можна віднести до досліджень історії субрегіонів? Наведіть приклади.
7. У чому полягає специфіка відомих Вам досліджень історії м. Києва?
8. У чому полягає специфіка відомих Вами досліджень або розвідок з історії сільських населених пунктів?
9. Назвіть спільне та відмінне у вивченні в означений період місцевої історії в двох регіонах на Ваш вибір.
10. У чому полягає специфіка вивчення історії населених пунктів Південної України?

Приклади тестів:

1. Як називалася магістерська дисертація М.С. Грушевського, захищена у 1894 р.: 1) «Барське староство»; 2) «Білоцерківське староство»; 3) «Брацлавське

воєводство»; 3) «История Киевской земли от времени Ярослава Мудрого до к. XIV в.».

2. Який історик Кримського ханства мав намір розглянути цю історію як «народну»: 1) Ф.Хартахай; 2) В.Смирнов; 3) П.Брун; 4) М.Надеждін.

3. Встановіть відповідність між прізвищами істориків київської історичної школи Антоновича та назвами їх робіт: а) М.Грушевський; б) М.Довнар-Запольский; в) М.Дашкевич;

1) «Очерк истории Крививчской и Дреговичской земли до начала XII в.»;

2) «Болоховская земля и ее значение в русской истории»

3) Очерк истории Киевской земли от смерти Ярослава до к. XIV в.»;

4. Коли з'явилася праця А.Скальковського «Первое тридцатилетие истории г. Одессы»: 1) 1837 р.; 2) 1850 р.; 3) 1825 р.; 4) 1894 р.

5. Визначте головні напрямки досліджень М.О.Максимовича: 1) історія м. Чернігова; 2) історія м. Києва; 3) історія козацтва; 4) історія гайдамаччини.

6. Історією якого регіону займався Феоктист Хартахай: 1) Закарпаття; 2) Галичини; 3) Новоросійського краю (Південної України); 4) Криму.

7. Якому виданню була присвячена рецензія, де йшлося про те, що «Каждая область имеет свой местный, более или менее ей одной принадлежащий характер, свои нравы и обычаи, поверья и предания, свои особенности в языке и быте общественном...»: 1) «Киевлянин»; 2) «Основа»; 3) «Записки Одесского общества истории и древностей»; 4) «Киевская старина».

8. Які проблеми української історії розглядав О.М.Лазаревський: 1) Історію заснування українських сіл; 2) Діяльність українських гетьманів; 3) історія одягу на Лівобережній Україні; 4) історія соціальної диференціації в Гетьманщині.

9. Кому з істориків належать слова: «не сделавши систематического обозрения всех областей, на которые распалась Русь, невозможно заниматься русской историей»: 1) Д.Багалію; 2) В.Антоновичу; 3) М.Грушевському; 4) Д.Яворницькому.

10. Кому з відомих істориків другої половини XIX ст., засновнику історичної школи, належить праця «Киев, его судьба и значение с XIV по XVI столетие (1362-1569)»: 1) М.Грушевському; 2) В.Антоновичу; 3) Д.Багалію; 4) В.Липинському.

11. Які концепції розгляду історії Криму можна виділити в історіографії XIX ст.: 1) полі етнічну; 2) 3) постдержавну; 4) народницьку; 5) всі перелічені.

12. Кому належать написані польською мовою праці «Нарис з історії руського народу в Галичині і церковної ієрархії в тому ж королівстві» та «Хроніка міста Львова»: 1) І.С.Орлай; 2) І. Базилович; 3) М.Лучкай; 4) Д.Зубрицький.

13. Який дослідник звертався до вивчення історії міста Житомира?: 1) М.О.Максимович; 2) Д.І.Багалій; 3) А.О.Скальковський; 4) М.М.Лучкай.
14. Який історик приділив у своїй роботі два розділи, присвячені заселенню українцями Слобідської України?: 1) М.В.Закревський; 2) П.К.Брун; 3) Г. де Кастельно; 4) Д.І.Багалій.
15. Яка концепція відображена у назві роботи "Бессарабия: к столетию присоединения к России, 1812-1912 гг."?: 1) регіоноцентрична; 2) провінційна; 3) національна; 4) постдержавна.
16. Приведіть у відповідність авторів та назви досліджень з місцевої історії: а) Смирнов М.П.; б) Свистун Ф.І.; в) Теодорович М.І.
1) "Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии"; 2) "Судьбы Червоной или Галицкой Руси до соединения ее с Польшею"; 3) "Прикарпатская Русь под владением Австрии".
17. Які чинники сприяли розвитку досліджень міст у другій половині ХІХ - на початку ХХ ст?.: 1) ювілеї міст; 2) необхідність визначення результатів розвитку міських громад; 3) розвиток міського самоврядування; 4) розвиток історичного краєзнавства.
18. У якому львівському виданні публікувалися історичні матеріали й дослідження, що стосувалися різних регіонів України?: 1) "Батьківщина"; 2) "Діло"; 3) "Записки НТШ"; 4) "Вісник Руського народного дому".
19. Історію якого міста досліджували М.В.Закревський, В. С. Іконников?: 1) Львову; 2) Києва; 3) Харкова; 4) Одеси.
20. Хто є автором дослідження "Смена народностей в южной России", що була вміщена у журналі "киевская старина" у 1883-1884 рр.?: 1) Ф.Свистун; 2) П.Брун; 3) І.Житецький; 4) М.Максимович.

Навчальне видання

Новікова Людмила Володимирівна

**ДОСЛІДЖЕННЯ МІСЦЕВОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ,
КІНЕЦЬ ХVІІІ – ПОЧАТОК ХХ СТ.: ПЕРСОНАЛІЇ,
ІСТОРИЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

з вибіркового курсу для здобувачів третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти спеціальності 032 "Історія та археологія"

В авторській редакції

Підп. до друку 25.05.2021. Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 2,91. Тираж 11 пр.
Зам. № 2266.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова

Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12
Тел.: (048) 723 28 39. E-mail: druk@onu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р. Р 51